

Semiotics in Tartu

Peeter Torop

Once upon a time... This is how the stories about ancient times start, although finally they bring us back to our own time: ... and they lived happily ever after.

It is the year 1998. Seven years ago, in the foreword to the summary of contents of semiotic publications of Tartu, Professor Y. Lotman cherished a hope that “the Tartu–Moscow School of semiotics has not exhausted its academic potential yet and is capable of expressing ideas that would be unexpected to the adversaries of this trend as well as to its proponents” (Lotman 1991: 92). Six years ago the last, 25th volume of the series that in English and Estonian bore the title *Works on Semiotics* and in Russian *Works on Sign Systems* was published. At the last moment we managed to include on the reverse side of the title page a note about the death of Prof. Yuri Lotman’s wife Zara Mints and to dedicate the volume to her memory. In the same summer (1992), a meeting was held at Yuri Lotman’s home, and the Department of Semiotics was founded. However, in the autumn of 1993 Prof. Y. Lotman followed his beloved wife.

In 1994, in Moscow, memoirs about the Tartu–Moscow School and about Lotman were gathered into a joint publication (Koshelev 1994). In 1995, also in Moscow, the first *Lotman Collection* was published (Permyakov 1995), and in 1997 T. Nikolayeva compiled a voluminous retrospective collection *From the Papers of the Moscow Circle of Semiotics* (Nikolayeva 1997). The title of the collection tactfully hints at the role of Moscow in the development of semiotics.

Once upon a time... Not only in Tartu, not only Lotman.

We should remember that the Tartu–Moscow School was like an invisible college without any fixed institutional relations. The name of the school does not express all its essential characteristics. Historically we

should speak about the Moscow–Tartu School, as the birth of the school can be rightfully connected with the 1962 conference in Moscow and the 1964 conference in Tartu. In the academic sense it would be even more correct to use the name Tartu–Moscow–Leningrad School. For example, in B. Uspenski’s opinion, the success of the school relied on combining the linguistic tradition of Moscow and the literary tradition of Leningrad (St Petersburg) (Uspenski 1987: 20–21). For Lotman, at whose birth the city was called Petrograd and during his studies Leningrad, the latter tradition associated, besides formalists, also with V. Propp, V. Zhirmunski, G. Gukovski, O. Freidenberg, and to some extent with M. Bakhtin (Lotman 1991: 91). As the names of several predecessors of the school were in disgrace, the members of the school considered it essential to determine their task as tying up the broken threads in the history of scholarship in Russia. Later, D. Segal called this principle semiotic historicism (Segal 1993: 32).

It is also justified to speak about the Tartu School. The series of *Works on Semiotics* was published in Tartu. Its foundation was established by Lotman’s first semiotic book *Lectures on Structural Poetics* (1964). The next volume (1965) was already a collection of articles by several authors. It attempted to reflect the structure of the conference held at Tartu University sports centre at Kääriku — a summer school which proved to be a short-lived tradition. The collection presented introductory remarks from the editorial board: “The range of problems, which should be dealt with while viewing myth, folklore, customs, literature and figurative art as modelling sign systems, is so diverse, the number of unsolved questions so big that the participants in the summer school did not always reach unanimous agreement. The editorial board does not consider the artificial unification of viewpoints justified” (Lotman 1965: 6). On the one hand, this stressed equality between colleagues and the opportunity for dialogue. On the other hand, this was resistance to the levelling politicisation of research in the Soviet Union. Respect for each author’s style and acceptance of their opinions became the leading principle while editing the collections of the series. Y. Lotman has recalled this as a struggle: “... a struggle was going on to prevent the unity of scholarly research from destroying *individuality*”, “as a part of culture, research has to preserve individuality” (Lotman 1993: 42). Naturally, the development of this kind of research was obstructed, and the history of summer schools remained short. The summer

schools made Tartu a *place* between the East and the West; it had its greatest value as a *meeting-place* of the Tartu–Moscow School. After these meetings were banned, Tartu became a publishing-place.

A joint publishing place was important for the manifestation of the school. At the period of summer schools the specific character of the collections of *Works on Sign Systems* resulted from their orientation to oral exchange of scholarly communication, and on maintaining the scholarly polylogue. After the direct contacts ceased or were reduced to private communication, the principles of compiling the collections changed as well. The Tartu–Moscow School began to acquire the features of Tartu, to be more exact, even these of Lotman. The scholars from Moscow and St Petersburg published their papers in a number of collections by several publishers. But as the members of a school that had turned into an invisible college, they also continued sending their papers to Tartu. As the editor-in-chief of *Works on Sign Systems*, Lotman developed the reception of the school through the structure of the publication, through its subdivisions, themes and dedications. From the school's point of view, he became a semiotician *post factum*. With his prefaces and his own articles he tried to make each volume a separate whole, to create a thematic or methodological framework for it. Therefore, these collections have often been read from Lotman's point of view.

The early 1990s were a period of drawing borders. At first, a border was drawn between Russia and Estonia, and, for some time, the direct contacts were impeded. The establishment of the Department of Semiotics in 1992, drew a border through an entity that had existed for decades: the Department of Russian Literature created by Lotman. There appeared to be two units associated with the name of Y. Lotman at the University of Tartu. The year 1993 was the most difficult: on the one hand, the death of Y. Lotman caused tensions around his legacy; on the other hand, however, it opened up new prospects for the future.

Once upon the time there was a school, once upon the time Lotman was alive, and *Works on Semiotics* were published.

1998 is the year of self-assertion for the young Department of Semiotics. Scholarly, self-assertion proceeds through publications. We are firmly convinced that in our publications we will remain true to our traditions. The sense of responsibility did not allow us to avoid a

long pause, but now we are determined to go on, continuing the same series, making it a regular publication. We are sure that Y. Lotman was right when saying that the tradition of the Tartu–Moscow School has the *élan* and an ability to surprise. Still, this is not going to be a one-man or one-school publication any more. This is a publication of the five-year-old Department of Semiotics at the University of Tartu. The curriculum of the Department of Semiotics is entitled *Semiotics and Theory of Culture*. This shows that our interests are concentrated on the borderlines between semiotics and culture. As the cultural semiotics of the Tartu–Moscow School can be defined as “the study of the functional correlation of different sign systems” (Theses 1973: 1), we decided to unify the title of the publication in all the languages. The title *Sign System Studies* should be the best to express our wish to participate in the development of theoretical thought as well as to deal with concrete empirical analyses. *Ad hoc* theories and theorising on the basis of material have always been the traditions of this series. The structure of the present collection should reflect the same attitude.

We would also like to highly appreciate the fellowship among colleagues, as well as the individuality of the scholar. Naturally, we cannot be a part of exclusively Russian scholarship any more. We would like to be an inseparable part of international research like our colleagues from other countries. The Russian language will remain one of our working languages besides English. Thus, we will continue the tradition of Tartu as a meeting-place between the East and the West, a venue for contacts and publishing. We want to restore the old relations of cooperation and establish new ones. We are eager to participate in the development process of present-day semiotics, but we also want to investigate the tradition of the Tartu–Moscow School. We hope that written communication on the pages of *Sign System Studies* will also develop into frequent personal contacts. Semiotics of culture, the international breakthrough of which began in 1973, has always been one of the characteristics of Tartu. On the one hand, it has acted as an interdisciplinary mediator for culture-centred trends of research. On the other hand, new semiotic disciplines are emerging on the borderlines of cultural semiotics, widening the prospects of semiotics as a discipline in their turn. At present, the possibility of innovation is very essential for the semioticians of Tartu. The search for new objects of research has enriched us with ecosemiotics and translation semiotics; media semiotics is also developing; changes are also occurring in literary semiotics... The followers of the Tartu–

Moscow School in Tartu have reason to be satisfied with the work their predecessors have done because semiotics of culture is a good starting point for research and for establishing contacts with colleagues from both the East and the West. The present experience of the semioticians of Tartu allows us to declare that our good colleagues from all over the world have a strong sense of solidarity and participate gladly in our dialogue. Tartu has not been left alone after Lotman's death.

The existence of the Department of Semiotics has also depended on another dialogue — on the dialogue with Maecenases. A great part of our books and technological equipment has been received thanks to help of G. Soros and the understanding attitude of the Open Estonia Foundation. Our colleagues from the Nordic countries were able to come to Tartu with the financial support of the Nordic Council of Ministers. The Lotman Foundation was created with the help of the Rebirth of Estonia Award, which was founded by J. von Uexküll jr.

Some of our present students of semiotics have never seen Prof. J. Lotman. But they have met a real pleiad of internationally renowned semioticians. The grand old man of semiotics Prof. T. Sebeok has lectured in Tartu. Our colleagues have been happy to meet Professors J. Bernard, E. Tarasti, G. Sonesson, J. D. Johansen and others, and our students have attended their lectures. Hereby I would like to thank them for their lectures as well as for their contribution to our collection. We also thank all the other authors of this volume who made our work on the compilation of this collection so pleasant.

A number of people have helped the Department of Semiotics at overcoming its growing pains after Y. Lotman's death. Canonisation of the Tartu–Moscow School and Y. Lotman would bring us to a standstill. Mythologisation has already taken place, and our participation in the myth is inevitable. But the myth of Tartu also has its eschatological aspect. This myth is about the identity between semiotics and Lotman, and about their deaths. According to this myth, a mausoleum should be built in Tartu or, at least, a cathedral. This would become a myth of everlasting dying. The substantiality of the Tartu–Moscow School gives us no right for that. We have an advantage of interpreting the works of this school, including those of Y. Lotman, and connecting them more closely with research on the world level. These activities, as well as the study of J. von Uexküll's legacy, are only a few of the areas where we can develop cooperation with international semiotics. It is also our pleasant duty to apply

semiotic means for interpreting Estonian culture. We are academic persons with different interests, and we have chosen semiotics for realising our creative potential, every one of us in a different way. We are not a group subordinated to the loyalty to only one school. We have come from a totalitarian society whose isolating influence can still be felt sometimes. But we are free in our choices. Semioticians are not practising a forbidden esoteric doctrine any more. They are ordinary scholars, and as scholars, they can develop through contacts with colleagues. Here the assistance we have received from T. Sebeok and J. Bernard, from S. Nekljudov, V. Toporov and B. Uspenski is invaluable. We are also grateful to our colleagues from Finland, Sweden and Denmark as well as from Spain and Italy for their help. We thank all of them and hope that Tartu and the series of *Sign System Studies* will become again a meeting-place where one would like to return — to this place, to this edition.

So that we could say with complete confidence: once upon the time there were semioticians. And they live happily ever after. In Tartu as well.

Semiootika Tartus

Oli kord... Elas kord... Nii algavad lood möödunud aegadest, mis meid lõpuks ikka meie endi aega tagasi toovad: ja kui nad ära pole surnud, elavad nad õnnelikult edasi...

On 1998. aasta. Seitse aastat tagasi avaldatud Tartu semiootiliste väljaannete sisukordade ülevaate saatesõnas väljendas prof. J. Lotman lootust, et “Tartu–Moskva semiootikakoolkonna teaduslikud võimalused ei ole veel ammendatud ja et ta on võimeline looma ideid, mis oleksid ootamatud nii selle suuna vastastele kui ka pooldajatele endile” (Lotman 1991: 92). Kuus aastat tagasi ilmus seni viimane, 25. köide sarjast, mida inglise ja eesti keeles tähistati pealkirjaga “Works on Semiotics” / “Tööd semiootika alalt” ja vene keeles pealkirjaga “Труды по знаковым системам”. Viimasel hetkel suudeti tiitellehe pöördel ära märkida teade prof. Juri Lotmani abikaasa prof. Zara Mintsi surmast ja selle kõite pühendamisest tema mälestusele. Sama 1992. aasta suvel toimus J. Lotmani kodus semiootika osakonna asutamise koosolek. 1993. aasta sügisel aga järgnes prof. J. Lotman oma igatsetud naisele.

1994. aastal koguti Moskvast ühtede kaante vahele memuaarid Tartu–Moskva koolkonnast ja Lotmanist (Koshelev 1994), 1995. aastal ilmus samas esimene “Lotmani kogumik” (Permjakov 1995), 1997. aastal aga pani T. Nikolajeva kokku mahuka retrospektiivse kogumiku “Moskva semiootikaringi töödest” (Nikolajeva 1997). Kogumiku pealkiri viitab taktitundeliselt Moskvast kohale semiootika arengus.

Oli kord... Mitte ainult Tartus, mitte ainult Lotman.

Tuletagem meelde, et Tartu–Moskva koolkond oli nähtamatu kolledži tüüpi teadlaste ühendus, milles puudusid reglementeeritud institutsionaalsed suhted. Koolkonna nimi ei väljenda kõiki olulisi tunnuseid. Ajaloolises mõttes on tegemist Moskvast–Tartu koolkonnaga, sest koolkonna sündi tuleb õigustatult siduda 1962. a. konverentsiga Moskvast ja 1964. a. konverentsiga Tartus (Käärikul). Teadusloolises mõttes oleks aga korrektsem kasutada Tartu–Moskva–Leningradi koolkonna nime. B. Uspenski on näiteks põhjendanud koolkonna edukust Moskvast lingvistilise ja Leningradi (Peterburi) kirjandusteadusliku traditsiooni ühildamisega (Uspenski 1987: 20–21). Petrogradis sündinud ja Leningradis õppinud Lotmanile tähendas viimane traditsioon formalistide kõrval ka seoseid V. Proppi, V. Zhirmunski, G. Gukovski, O. Freidenbergi ja osalt ka M. Bahtiniga (Lotman 1991: 91). Et koolkonna paljude eelkäijate nimed olid põlu all, pidasid koolkonna liikmed oluliseks teadvustada oma koht vene teaduse arenguloos katkenud või katkestatud ühendusniitide kokkusõlmijana. Seda positsiooni on D. Segal nimetanud hiljem semiootiliseks historismiks (Segal 1993: 32).

Alust on rääkida ka Tartu koolkonnast. Tartus ilmus seeria “Tõid semiootika altalt”, millele pani alguse J. Lotmani esimene semiootiline raamat “Loenguid strukturaalpoetikast” (1964). Järgmine köide (1965) oli juba kollektiivne artiklikogu, mis püüdis peegeldada Tartu Ülikooli Kääriku spordibaasis toimunud konverentsi, lühiajaliseks traditsiooniks saanud suvekooli struktuuri. Kogumiku juhatas sisse toimetuse märkus: “Nende küsimuste ring, mida tuleb puudutada müüdi, folkloori, kombestiku, kirjanduse, kujutava kunsti vaatlemisel modelleerivate märgisüsteemidena, on nii mitmekesine, lahendamata küsimuste hulk aga nii oluliselt suur, et suvekoolis osalenud ei jõudnud alati ühisele arvamusele. Toimetus ei pea seisukohtade kunstlikku unifitseerimist kasulikuks” (Lotman 1965: 6) Ühelt poolt rõhutati sellega dialoogivõimelisust ja kollegiaalset võrdväärsust. Teiselt poolt oli tegemist vastupanuga nõukogude teaduse nivelleerivale politiseeritusele. Iga autori stiili austamine ja arvamuste aktsepteerimine sai seeria kogumike toimetamise juhtprintsipiibiks. J. Lotman on seda meenutanud kui võitlust: “...käis võitlus selle nimel, et teaduse ühtsus ei hävitaks *individuaalsust*”; “...kultuuri

osana peab teadus säilitama individuaalsuse” (Lotman 1992: 87). Aga muidugi oli sellise teaduse areng takistatud ja suvekoolide ajalugu jäi lühikeseks. Suvekoolid tegid Tartust *paiga* Ida ja Lääne vahel ja tema suurim väärtus oli siis *kohtumispaigna*, Tartu–Moskva koolkonna kohtumispaigna. Kui need kohtumised ära keelati, muutus Tartu kirjastamispaignaks.

Koolkondlik kirjastamispaik oli oluline koolkonna manifesteerimise seisukohast. Suvekoolide ajal tulenes kogumike “Töid märgisüsteemide alalt” koolkondlikkus orienteeritusest suulise teadusliku kommunikatsiooni vahendamisele, teadusliku polüloogi säilitamisele. Suuliste suhete lakkamisel või taandumisel erasuhtluseks toimus muutus ka kogumike koostamises. Tartu–Moskva koolkond hakkas omandama Tartu ja täpsemalt isegi J. Lotmani nägu. Moskva ja Peterburi teadlased avaldasid oma töid erinevates väljaannetes ja kirjastustes. Kuid saatsid oma töid ka Tartusse kui nähtamatuks kolledžiks muutunud koolkonna liikmed. “Töid märgisüsteemide alalt” peatoimetajana kujundas J. Lotman koolkonna retseptiooni väljaande struktuuri, rubriikide, teemade ja pühenduste kaudu. Koolkonna seisukohast sai temast semiootik *post factum*, kes oma eessõnade ja isiklike artiklitega püüdis igast köitest kujundada terviku, luua talle temaatilise või metodoloogilise raami. Seetõttu on neid kogumikke tihti loetud läbi J. Lotmani prisma.

1990. aastad algasid piiride tõmbamisega. Kõigepealt tõmmati piir Venemaa ja Eesti vahele ja mõneks ajaks olid otsekontaktid raskendatud. Semiootika osakonna asutamisega 1992. a. tõmmati piir läbi aastakümneid eksisteerinud terviku, J. Lotmani poolt formeeritud vene kirjanduse kateedri. Tartu Ülikooli tekkis kaks J. Lotmani nimega seotud allasutust. 1993. aasta oli kõige raskem, sest J. Lotmani lahkumine tekitas ühelt poolt pingeid pärandi ümber, teiselt poolt aga avas tuleviku.

Oli kord koolkond, elas kord Lotman, ilmus kord “Tööd semiootika alalt”.

1998. aasta on Tartu Ülikooli noorele semiootika osakonnale enesemääramise aasta. Teaduslik enesemääramine toimub läbi publikatsioonide. Publitseerimisel on meie kindlaks veendumuseks truudus traditsioonile. Kuigi vastutustunne ei lubanud meil vältida pikka pausi, tahame nüüd edasi minna sama seeriat jätkates ja sellest regulaarselt ilmuvat väljaannet kujundades. Me usume, et J. Lotmanil oli õigus — Tartu–Moskva koolkonna traditsioonis on elujõudu ja üllatamisvõimet. Ja siiski ei ole see enam ühe mehe ega ühe koolkonna väljaanne. See on Tartu Ülikooli viieaastase semiootikaosakonna väljaanne. Semiootikaosakonna õppeplaani nimetus on “Semiootika ja kulturoloogia”. See märgib meie huvide koondumist semiootika ja kultuuri piirimaile. Et Tartu–Moskva kool-

konna kultuurisemiootika on defineeritav kui “erinevate märgisüsteemide funktsionaalset korrelatsiooni uuriv teadus” (Theses 1973: 1), siis otsustasime ühtlustada väljaande nimetuse kõigis keeltes. “Tööd märgisüsteemide alalt” peaks kõige paremini väljendama meie soovi osaleda teoreetilise mõtte arengus ja tegeleda ühtaegu ka konkreetsete empiiriliste analüüsidega. *Ad hoc* teooriad ja teoretiseerimine materjali kaudu on ju selle seeria traditsioon. Ka käesoleva kogumiku struktuur peaks seda hoiakut peegeldama.

Meiegi tahame kõrgelt hinnata kollegiaalsust ja austada teadlase individuaalsust. Muidugi ei saa me enam olla vaid vene teaduse osaks. Tahame olla lahustamatuks osaks rahvusvahelises teaduses kõrvuti oma kolleegidega kõikjalt laiaast maailmast. Vene keel jääb ka edaspidi üheks meie töökeeltest kõrvuti inglise keelega. Niisiis jätkame Tartu traditsiooni olla paik Ida ja Lääne vahel, olla suhtlemis- ja kirjastamispaik. Tahame taastada vanu ja luua uusi koostöösuhteid. Tahame osaleda tänapäeva semiootika kujunemisprotsessis, aga tahame uurida ka Tartu–Moskva koolkonna traditsiooni. Me loodame, et kirjalik kommunikatsioon seeria “Tööd märgisüsteemide alalt” lehekülgedel viib ka tihedama suulise suhtlemiseni. Tartule omane kultuurisemiootika, mille rahvusvaheline läbimurre algas 1973. aastal, pakub ühelt poolt abi kultuurikesksetele teaduslikele suundadele interdistsiplinaarse vahendajana. Teiselt poolt tekib kultuurisemiootika piirialadel uusi semiootilisi distsipliine, mis omakorda laiendavad semiootika kui teaduse võimalusi. Praeguste tartu semiootikute jaoks on see innovatsioonivõimalus väga oluline. Uute, teadust rikastavate ja maailmapilti avardavate uurimisobjektide otsingul on sündimas ökosemiootika ja tõlkesemiootika, kiirelt areneb meedia-semiootika, muutumas on kirjandussemiootika... Tartu–Moskva koolkonna tartlastest järglastel on põhjust tunda rahulolu eelkäijate tööst, sest kultuurisemiootika on heaks tugipunktiks uurimistöös ja kollegiaalsete sidemete loomisel semiootikutega Idast ja Läänest. Tartlaste praegune suhtlemiskogemus lubab väita, et meie kolleegid mujalt maailmast on tugeva kollegiaalse solidaarsustundega ning osalevad meelega dialogis. Tartu ei ole ka pärast J. Lotmani surma üksi.

Semiootikaosakonna eksisteerimine on sõltunud veel ühest dialoogist — dialoogist metseenidega. Suur osa meie raamatutest ja tehnilisest varustusest on saadud tänu G. Sorose abile ja Avatud Eesti Fondi mõistvale suhtumisele. Meie Põhjamaade kolleegid said Tartusse tulla Põhjamaade Ministrite Nõukogu rahalise toetusega. Lotmani Fondi aitas luua Tartu semiootikutele omistatud Eesti Taassünni auhind, mille asutas J. von Uexküll jr.

Osa tänastest semiootikatudengitest ei ole kunagi näinud prof. J. Lotmanit. Aga nad on näinud tervet plejaadi rahvusvahelise semiootikutepere eliidist. Tartus luges loenguid semiootika *grand old man* prof. T. Sebeek.

Tartu kolleegid on saanud suhelda ja üliõpilased loenguil kuulata professoreid J. Bernardi, E. Tarastit, G. Sonessoni, J. D. Johanseni ja teisi. Kasutan siinkohal võimalust neid tänada nii loengute kui kaastöö eest meie kogumikule. Täname ka kõiki teisi selle kõite autoreid, kes tegid meile töö selle kogumiku koostamisel meeldivaks!

Semiootikaosakonna kasvuraskuste ületamisele pärast J. Lotmani surma on kaasa aidanud paljud inimesed. Tartu–Moskva koolkonna ja Juri Lotmani kanoniseerimine aheldaks meid paigale. Mütologiseerimine on juba toimunud ja osatäitmine müüdis on paratamatu. Kuid Tartu müüdil on ka eshatoloogiline aspekt. Müüt semiootika ja Lotmani samasusest ja mõlema surmast, semiootika surmast Tartust. Selle müüdi põhjal tuleks Tartusse püstitada mausoleum või vähemasti katedraal. Sellest saaks müüt igavesest suremisest. Tartu–Moskva koolkonna teaduslik tõsidus ei anna meile selleks õigust. Meil on eelis selle koolkonna liikmete, ka J. Lotmani tööde interpreteerimisel ja maailma teadusega enamal sidumisel. See tegevus saab olla vaid üheks võimaluseks koopereerumisel rahvusvahelise semiootikaga. Nagu ka J. von Uexküllil pärandi uurimine. Aga meil on ka meeldiv kohustus rakendada semiootilisi vahendeid eesti kultuuri mõtestamisel, me oleme erinevate huvidega uurijaisiksused ning oleme valinud semiootika oma loomingulise potentsiaali realiseerimiseks, igaüks omal viisil. Me ei ole koolkondlikule lojaalsusele allutatud grupp. Oleme tulnud ühest totalitaarsest riigist, mille isoleeriv mõju veel end tunda annab. Kuid me oleme vabad oma valikutes. Semiootik ei ole enam keelatud salateadusega tegeleja. Ta on tavaline teadlane ja teadlasena saab ta areneda distsiplinaarseid kontakte omades. Ja siin on oluline abi, mida on meile osutanud T. Sebeok ja J. Bernard, S. Nekljudov, V. Toporov ja B. Uspenski, kolleegid Soomest, Rootsist, Taanist, aga ka Hispaaniast ja Itaaliast. Täname kõiki ja loodame, et Tartust ja seeriast “Tööd märgisüsteemide alalt” saab jällegi kohtumispaik, kuhu tekib soov tagasi tulla — sellesse paika, sellesse väljaandesse.

Et võiksime täie südamerahuga kinnitada: elasid kord semiootikud. Ja kui nad ära ei ole surnud elavad nad õnnelikult edasi. Ka Tartust.

References

- Koshelev, A. D. (1994). Ю. М. Лотман и тартуско–московская семиотическая школа. Москва: Гнозис.
- Lotman, Juri (1965). От редакции. In: Труды по знаковым системам 2. Tartu, 5–8.
- Lotman, Juri (1991). Заметки о тартуских семиотических изданиях. In: Труды по русской литературе и семиотике Тартуского университета 1958–1990. Указатель содержания. Tartu, 89–92.
- Lotman, Juri (1992). Зимние заметки о летних школах. In: С. Ю. Неклюдов (ред). Московско–тартуская семиотическая школа. История, воспоминания, размышления. Москва: Школа “Языки русской культуры” 1998, 85–88.
- Nikolajeva, Tatjana (1997). Из работ московского семиотического круга. Сост. и вступит. статья Т. М. Николаевой. Москва: Языки русской культуры.
- Permjakov, Jevgeni (1995). Лотмановский сборник 1. Москва: ИЦ Гарант. Vt. ka: Лотмановский сборник 2: Москва: О.Г.И., РГГУ, 1997.
- Segal, D. (1993). “Et in Arcadia Ego” вернулся: наследие московско–тартуской школы семиотики сегодня. *Новое литературное обозрение* 3.
- Theses (1973). B. A. Uspenskij, V. V. Ivanov, V. N. Toporov, A. M. Pjatigorskij, Ju. M. Lotman. Theses on the Semiotic Study of Cultures (as Applied to Slavic Texts). In: J. van der Eng (ed). Structure of Texts and Semiotics of Culture. The Hague, Paris: Mouton, 1–28; В.В.Иванов, Ю. М. Лотман, А. М. Пятигорский, В. Н. Топоров, Б. А. Успенский. Тезисы к семиотическому изучению культур (в применении к славянским текстам). In: M. R. Mayenowa (red). Semiotyka i struktura tekstu. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 9–32.
- Uspenski, Boris (1987). К проблеме генезиса тартуско–московской семиотической школы. In: Труды по знаковым системам 20. Тарту, 18–29.